

דני ברויטמן

הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון –
מכון טכנולוגי לישראל

ציטוט

ברויטמן ד. 2020. ביחד ומרחוק – השפעת משבר
הקורונה על המבנה העירוני והשטחים הפתוחים.
אקולוגיה וסביבה 11(1).

העתק

ביחד ומרחוק – השפעת משבר הקורונה על המבנה העירוני והשטחים הפתוחים

April, 2020 ב26

גיליון אביב 2020 / כרך 11(1) / קורונה וסביבה

בקצרה

צפיפות פיזית וריבוי קשרים הדוקים בין בני אדם הם נשמת אפה של העיר המודרנית, כפי שהיו מאז הופעת הערים הראשונות. קשרים אינטנסיביים וקרובים בין בני אדם במרחב מצומצם הם אלה שמאפשרים את ההזדמנויות, היוזמות והרעיונות שהופכים את העיר למנוע הצמיחה של הכלכלה. בהתאם לזאת, עד אמצע המאה ה-20, לרוב הערים בעולם היה מרכז עירוני אחד צפוף מאוד, ורוב הפונקציות הכלכליות והניהוליות מוקמו בו. הצפיפות ומחיר הקרקע ירדו עם ההתרחקות מהמרכז.

לאחר מלחמת העולם השנייה התפתחו תשתיות התחבורה ופחתה עלות הנסיעה. הן אפשרו התפשטות עירונית ופרבור חסרי תקדים, שהולידו בעיות ידועות ומוכרות, ובהן פגיעה בשטחים פתוחים. המבנה של ערים רבות הפך להיות רב-מוקדי במקום חד-מוקדי: במקביל למרכז העיר המסורתי התפתחו מרכזים משניים, לפעמים בעלי פונקציות עירוניות מופרדות, כגון מרכזי מסחר או תעסוקה. במקרים כאלה מדובר על עיר שמתקיים בה שיווי משקל בין המשיכה למרכז העיר הגדולה לבין מגמות ביזור.

לקראת סוף המאה ה-20 הולידו התפתחות המחשוב, האינטרנט וטכנולוגיות המידע תחזיות מרחיקות לכת כגון "ביטול המרחק"^[1]. למרות החדירה ההולכת והגוברת של טכנולוגיות המידע לכל תחומי החיים בשנים האחרונות, נראה שלפחות באשר למבנה הפיזי ולכוחות הפועלים במרחב העירוני והמטרופוליני, התחזיות היו מוקדמות^[3].

אלא שלפעמים אירועים בלתי צפויים יכולים לחולל תפניות מהירות ומפתיעות. משבר הקורונה, עם הסגר הכפוי והממושך הנלווה אליו, עשוי לחולל תפנית דרמטית באשר להעדפות המגורים של חלק מהאוכלוסייה. הדבר נובע מהגילוי של שלוש תופעות שכמעט כל משק בית בעולם חווה בימים אלה: הראשונה היא שהתקשורת וטכנולוגיית המידע מאפשרות לקיים מגוון רחב הרבה יותר של פעילויות ממה שאפשר היה לדמיין עד עכשיו. השנייה היא שבזמן סגר, החיים נסבלים הרבה יותר ככל שאזור המגורים דליל יותר ומרוחק יותר ממרכזי הערים (מרחב האפשרויות גדל ככל שמתרחקים ממרכז העיר ורמת האכיפה יורדת). השלישית קשורה למבנה הבית הפרטי ולמה שניתן לעשות בו: כדי לבצע פעילויות במקביל (עבודה, לימודים, פנאי וכו') דרוש מרחב פיזי, והוא זמין יותר, ובמחירים שפויים יותר, באותם אזורים דלילים ומרוחקים ממרכזי הערים. באמצעות מודלים תאורטיים ניתן לבחון איך טכנולוגיות המידע עשויות להשפיע על המבנה המרחבי של ערים. אחת האפשרויות היא להניח שינוי בהעדפות המגורים של חלק מהאוכלוסייה^[2]. מבלי להיכנס לפרטים של המודל, המסקנה החשובה לענייננו היא שגידול כמות משקי הבית שמעדיפים צפיפות דלילה וקרבה לשטחים פתוחים, גורם לגדילת השטח העירוני ולפיזור ההדרגתי של האוכלוסייה (איורים 1א, 1ב). כאשר קיימת מסה קריטית של משקי בית כאלה, העיר כפי שאנחנו מכירים אותה עשויה להתפרק לצבירים כפריים המתפרסים בשטחים נרחבים מאוד (איור 1ג).

איור 1: התפתחות מרחבית של עיר תאורטית רב-מוקדית (א), עם שיעור בינוני (ב) וגבוה (ג) של משקי בית שמעדיפים שטחים פתוחים וללא זיקה למרכז⁽²⁾

מודל תאורטי הוא הפשטה של תופעות צבעוניות, מסובכות ורב-ממדיות לכדי קריקטורה המדגישה היבט מסוים: במקרה הזה, הפריסה המרחבית של העיר בהנחות שונות והשפעותיה על השטחים הפתוחים הסמוכים. מובן מאליו שתרגום המגמות שבתרחישים המוצגים באיורים 1ב או 1ג למקרה של ישראל הוא בגדר קטסטרופה מנקודת הראות של שמירה על שטחים פתוחים.

האם תרחישים כאלה יכולים להתממש? לדעתי, משבר הקורונה ייזכר כאירוע הטראומטי שבעקבותיו חלק מאורחות חיינו השתנו בצורה משמעותית. ריחוק חברתי מסוים ייטמע בחיי היום-יום וישפיע על אופי העבודה, הלימודים, הצריכה והפנאי של כולנו. האינטרנט וטכנולוגיות המידע ימשיכו להציע פתרונות יעילים להתמודדות עם המצב החדש. היתכנות של מגפה עתידית, שהיא כבר לא בגדר מדע בדיוני, תדחוף חלק ממשקי הבית לבחון מחדש את העדפות הדיור שלהם. הביקוש לדיור ביישובים פריפריים, בהרחבות בקיבוצים ובמושבים ובמגזר הכפרי יגבר לצד הפחתת הביקוש במרכזי הערים. במקרה כזה, ההגנה על השטחים הפתוחים עשויה להפוך למשימה קשה הרבה יותר ממה שהיא כיום. האם ניתן לשמור עליהם? האם אפשר לחשוב על שיטות מקוריות לניהולם, אולי דווקא בשיתוף פעולה עם דיירים חדשים? לדעתי, על הגופים האמונים על שמירת הטבע והסביבה להתחיל להיערך בהתאם למצב החדש הזה כבר עכשיו.

מקורות

1. Cairncross F. 2001. **The death of distance: How the communications revolution is changing our lives.** Boston: Harvard Business Press.
2. Czamanski D and Broitman D. 2017. Information and communication technology and the spatial evolution of mature cities. *Socio-Economic Planning Sciences* 58: 30-38.
3. Sinai T and Waldfogel J. 2004. Geography and the internet: Is the internet a substitute or a complement for cities? *Journal of Urban Economics* 56(1): 1-24